

Cestovní zpráva z konference **CERN Workshop on Innovations in Scholarly Communication (OAI4)**

20. – 22. října 2005

CERN Ženeva

Účel cesty:

Hlavním smyslem této cesty bylo navázat kontakt na aktivitu v oblasti, která nepochybně značně ovlivní činnost vědeckých knihoven vysokých škol, a to především proto, že už v současné době začíná velmi výrazně ovlivňovat celý proces šíření vědeckých informací. Je poněkud překvapující, že se jedná již od 4. konferenci v pořadí na toto téma, přičemž zatím nikde o ní nebylo referováno a zdá se, že zatím nikdo ze zainteresovaných pracovníků z České republiky se předchozích ročníků nezúčastnil. Pokud je autoru této zprávy známo, v počátcích aktivity v oblasti tzv. „Open Access“, tedy kolem r. 2001–2002, se několika konferencí na toto téma, v Paříži, Budapešti a ještě na jednom místě, zúčastňoval Ing. Karel Aim, CSc, který byl v té době zodpovědným pracovníkem vedení Akademie věd České republiky za oblast vědeckých informací. A přesto, že autor této zprávy byl v té době a je stále členem Odborné komise pro vědecké informace AV ČR, díky velmi malé frekvenci pracovních porad této komise nejsou o případném pokračování zájmu o tuto oblast žádné další zprávy. V porovnání s aktivitou ve vyspělých západních zemích je situace u nás poněkud zarážející.

V jistém smyslu tak cesta navazuje na pokus o systematictější mapování situace v oblasti současných trendů v mechanismu šíření výsledků vědecké práce nejvýrazněji reprezentované především populárním termínem „Open Access“, který byl přednesen jako příspěvek na konferenci Inforum 2005 v květnu téhož roku.

Místo a některé související aspekty konání konference:

Konference se zřejmě již tradičně koná v areálu ústavu CERN v těsné blízkosti Ženevy, což pravděpodobně souvisí s vlastní aktivitou tamějšího informačního střediska, resp. vědecké knihovny. Jedná se o velmi známou vědeckou instituci jejíž populární zkratka pochází od původního plného názvu ve francouzštině CONSEIL EUROPÉEN POUR LA RECHERCHE NUCLÉAIRE, resp. anglický název EUROPEAN ORGANIZATION FOR NUCLEAR RESEARCH, neboli mezinárodní (evropský) ústav pro vědeckou spolupráci v oblasti nukleární fyziky. V současné době je velmi rozsáhlý areál zajímavý mimo jiné i tím, že se rozkládá na území dvou států, Švýcarska a Francie a hranice prochází vnitřkem ústavu. Zřejmě i tak se demonstrovala idea evropské spolupráce. Je logické, že ústav produkuje velký počet vědeckých prací a jelikož je naprosto převážně dotovanou institucí, jeho přístup k myšlence volně dostupných vědeckých prací a podpora této koncepce je naprosto přirozená. Konference je (a zřejmě od počátku byla) konána ve velmi těsné kooperaci s organizací LIBER, v jedenáctičlenném organizačním výboru konference pracovali čtyři členové výkonného výboru této organizace. Skutečně mezinárodní charakter je podtrhován účastí zámořských členů z Kanady a USA (Los Alamos National Laboratory) ve výše zmíněném organizačním výboru. Za zmínku stojí i účast zástupců organizací jako je britský JIST (Point Information System Committee) a mezinárodní SPARC. Předsedou organizačního výboru OAI4 byl právě Dr. Paul Atria, současně předseda Access Division of LIBER.

Podle seznamu se konference zúčastnilo více než 200 účastníků z 27 zemí. Nejpočetnější zastoupení mělo celkem pochopitelně domácí Švýcarsko (37), dále Velká Británie (35),

Holandsko (23), Belgie a Spojené Státy (17), Itálie (15) a Německo (12). Zastoupení dalších zemí bylo nižší, ale jako jednotlivci se zúčastnili i země jako Austrálie, Brazílie, Kanada, Kuba, Indie, Irán, Nigérie (3), Pákistán, Jižní Afrika, Thajsko a Česká republika. To nepochybně svědčí o významu, který je aktivitám spojeným s formami šíření vědeckých informací celosvětově přikládán.

Bližší popis průběhu konference a přednesených příspěvků:

Odborný program konference sestával z polodenní série čtyř workshopů („Tutorials“), skupinových diskusí na čtyři témata s následující diskusí v plénu a 25 plenárních přednášek. Sekce posterů byla sice na programu konference, ale její obsazení bylo poměrně málo početné a kromě několika ryze komerčních presentací nepřineslo nic významného (kromě informace, že na serveru University of Illinois je sbírka plakátů [Czech and Slovak Poster Collection, 1920–1991](#) včetně metadat i dalších údajů). Workshopy probíhaly paralelně pod vedením pozvaných lektorů a pokrývaly všechny hlavní aspekty problematiky otevřeného přístupu k vědeckým informacím. Uvádím dále jejich názvy v původním znění:

- Tutorial 1: OAI-PMH repositories: quality issues regarding metadata and protocol compliance.
- Tutorial 2: OAI-PMH for resource harvesting
- Tutorial 3: Introduction to OAI and Harvesting
- Tutorial 4: Advocacy and IPR.

(Vysvětlení zkratk: OAI = Open access initiative, ale také Open Archives Initiative; PMH= Protocol for Metadata Harvesting; IPR = Intellectual Properte Rights)

V důsledku současného průběhu bylo možné se zúčastnit prakticky vždy jen jednoho workshopu, maximálně jen s krátkodobou orientační návštěvou druhého. Osobně jsem se zúčastnil čtvrtého workshopu věnovanému problematice autorských práva a krátce workshopu druhého věnovanému přehledu metod sběru dat pro institucionální repositáře. Je možné konstatovat, že úroveň těchto workshopu byla velmi vysoká, pokud jsem mohl posoudit lektori svá témata velmi dobře znali. Samozřejmě nebylo možné očekávat zcela nové informace, účelem workshopů bylo evidentně sumarizovat problematiku před vlastní sérií odborných presentací a učinit tak účast na přednáškách maximálně efektivní.

Skupinové diskuse odrážejí současný trend manažerských praktik a efektivního řešení problémů a tvůrčího zapojení co největšího počtu členů kolektivu do diskuse a formulace problémů a stanovisek. Je nutno konstatovat, že na této konferenci byly tyto diskuse nepochybně zajímavé a v každém případě splnily to, co se od nich očekávalo v tom smyslu, jak jsem uvedl výše. Tedy nikoliv, že by vyřešily daný problém, ale v žádném případě se nejednalo o diskusi jen několika jedinců, ale o akci v pravém slova smyslu skupinovou. Pro skupinové diskuse byla zvolena následující témata, která rovněž uvádím v původním znění:

- Group 1: Policy issues
- Group 2: Business models for scientific information
- Group 3: Our authors are central
- Group 4: Open journal systems

Sumarizace závěrů skupinových diskusí byla pak následující den přednesena v plénu a podrobena plenární diskusi. Opět nelze očekávat dosažení konkrétních výsledků, ale velmi aktivní participace velké skupiny účastníků byla nepochybně jak zajímavá, tak i užitečná. Zdá

se, že z této formy organizace odborných konferencí s nepříliš velkým počtem účastníků je možné se inspirovat.

Pro vlastní odborné přednášky byly vyhrazeny půl hodinové časové úseky, vyjma vyžádaných plenárních přednášek uvádějících celé bloky, které trvaly 40 minut. V příloze této zprávy je uveden jejich stručný přehled, ze kterého je celkem jasně patrná poměrně značná šíře problematiky, a to i přes celkem úzce vymezený tématický okruh. Je zřejmé, že v současné době má i úzce definovaný a relativně nový fenomén prakticky okamžitě celou řadu souvislostí, které vzbudí zájem a jsou předmětem pozornosti.

Z výčtu přednášek stojí za to upozornit alespoň na následující:

Přednáška Herberta Van de Sompela, v současné době působícího v Los Alamos v USA, který je jednou z nejvýraznějších postav všech snah o propagaci principů Open Access a institucionálních repositářů, s názvem „[What is new from the OAI](#)“, splnila svůj hlavní účel, to je přehlednou formou sumarizovat problematiku s povolaných úst. Orientovala se ale hlavně na problematiku metadat a jejich implementaci.

Toto téma bylo dále předmětem několika dalších přednášek, např. Dr. Stuarda Weibela, takto pracovníka OCLC s názvem „[Thoughts on identifiers](#)“ nebo [Erica Morgana](#) z University of Notre Dame s praktickými zkušenostmi při budování The Ockham Library Network.

Spíše z praktického hlediska pojednala o současných vývojových trendech koncepce Open Access Dr. [Alma Swan](#) ze soukromé společnosti z Velké Británie. Přednáška byla ale zaměřena příliš na ilustraci šíře této koncepce a na participaci celé řady nejrůznějších aktivit a zdrojů, ne právě využitelných v oblasti vědeckých informací.

Několik přednášek bylo věnováno fenoménu, který je u nás zatím málo známý, a to tzv. Wikipedii, neboli koncepci budování rozsáhlých bází dat v podstatě „samoobslouhou“. Přednášky byly věnovány spíše technickým problémům Wikipedie, resp. jejím různým formám a odnožím. Různým aspektům tématu Wikipedie bylo věnováno ještě několik dalších přednášek. Z celé řady informací nejenom z této konference je zřejmé, že přes kritické hlasy se bude jednat o fenomén dlouhodobějšího charakteru, který se určitě bude dále vyvíjet.

Otázky autorských práv byly pojednány především v přednášce paní [Wilmy Mossink](#) z Holandska, která sice nepřinesla nic podstatně nového, ale skutečně přehlednou formou shrnula podstatné aspekty problematiky. Předností byla převážná orientace na tuto problematiku z hlediska autorů vědeckých publikací a tedy na tento typ materiálu. Autorka zastupovala holandskou zřejmě neziskovou instituci, která ve spolupráci se známou britskou institucí JIST vypracovala nástroj na podporu autorů při uzavírání smluv s vydavateli.

V každém případě nejzajímavější přednášku ale proslavil pan [Robert Terry](#) jako člen užšího managementu britské The Wellcome Trust nadace, jinak jedné z vůbec největší světové zcela privátní grantové agentury, která podporuje několik tisíc vědců na celém světě a stala se známou mimo jiné i mnohaletým projektem sestavení lidského genomu. Je to tedy jeden z nejvýznamnějších hráčů v této oblasti a jeho presentace tak představuje skutečně podstatné informace určující další vývoj. Tato instituce od samého počátku koncepci Open Access podporuje a podstatnou část své přednášky věnoval pan Terry současným nástrojům na podporu Open Access všeobecně a jako součást grantové politiky The Wellcome Trust zvlášť. Jako jednu z hlavních a důležitých informací zazněla zpráva o dosažení dohody s nakladatelstvím Springer Verlag, podle které budou autorům publikací, které jsou výsledkem bádání podporovaného granty od The Wellcome Trust a publikované v některém z periodik tohoto nakladatelství, nabídnuto několik možností, jak mohou naložit se svými autorskými právy. Pokud budou souhlasit, že jejich práce bude volně dostupná, pak The

Wellcome Trust navýší jejich grant o částku, kterou nakladatelství Springer Verlag požaduje, aby tento článek mohl být volně dostupný. Neboli grantová agentura The Wellcome Trust uhradí nakladatelství náklady na zveřejnění a otištěný článek pak může být zcela volně šířen. Otázkou zůstává reakce ostatních velkých nakladatelů a reakce ostatních grantových agentur.

Celkově je možné konstatovat, že se jedná o velmi zajímavou konferenci, které se evidentně pravidelně zúčastňuje široká komunita angažovaná v oblasti vědeckých informací a současné problematiky jejich šíření a je proto možné doporučit naši stálou a i širší účast na dalších ročnících.

V Praze, 10. ledna 2006

Jaroslav Šilhánek